

Zaman Gazetesi

17/01/2012

Herkül Millas

Ayhan Aktar'ın Taraf gazetesinde yayınladığı yazılarını içeren İlginç Zamanlar kitabını (Kitap Yayınevi) zevkle okurken "Gak ve Gukuk" yazısına takıldım.

Yazar, yıllar önce Aziz Nesin'in Türkiye'de "hak ve hukuk" kelimelerinin "gak ve gukuk" kelimelerinden türetildiğini söylemiş olduğunu aktarıyor. A. Aktar bu şakayı yazısında sürdürmeye kalkışınca, söylenenler doğrulanırcasına, Basın Savcılığı'na çağırılmış, az daha 301'den dava açılıyormuş; ama son anda mevzuat değişip bu tür davalar için Adalet Bakanı'nın izni şartı konduğundan "paçayı kurtarmış".

Benim yazım da hak ve hukuk konusunda olacak ama ciddi olacak! Neme lazım! Hukukçu olmadığımın bir avantajım da var: Hukuk disiplinine göndermelere ve yasaların maddelerini sıralamaya kalkışmadan olaya genel bir açıdan bakacağım. İlk izlenimim, ülkede hak anlayışının çok köklü olduğu ama hukukun pek izlenmediğidir. Sözlüklere bakarsanız, hak, büyük harfle yazıldığında Tanrı ve İslamiyet anlamını, küçük harfle yazıldığında adalet, doğruluk ve gerçek anlamını taşıdığını görürsünüz. Tabii konuşurken harflerin boyu söz konusu olmadığından bütün bu olumlu anlamlar iç içedir. Yani insanların "hak" konusunda duyarlı ve saygılı olmaları kadar anlaşılır bir şey olamaz.

Ancak inançlarla da ilgili olan "hakkın", adalet, doğruluk ve gerçeğe ilişkisi öznel (sübjektif ve izafidir). Herkeste samimi olarak bir "hak anlayışı" vardır ama herkes, hak derken aynı şeyi anlamaz. Bu yüzden "hukuk", yasalar aracılığı ile ortak davranış ilkeleri oluşturmaya çalışır. Sorun da bu noktada başlar. Hukuk, hak anlayışımıza uymadığında ne yapacağız? Bu sorun(sal) bazen hukukun dışında algılanan "kamuoyunun vicdanı" söylemiyle ifade edilir; vicdandan anlaşılan da "hak"tır. Tabii farklı hak anlayışlarının arkasında farklı töreler ve ahlak anlayışları, alışkanlıklar, dinî inançlar, yerel pratikler yatar. (Kişisel çıkarlarımızın da biz farkında olmadan hak anlayışımızı etkilediğini bu yazıda ele almıyorum.) Ama bir ulus-devleti içinde farklı "hak" anlayışlarına rağmen ortak bir hukuk (ve yasalar) oluşturulmaya da çalışılır. Bu, bir arada uyum içinde yaşamak için bir gerekliliktir. (Hukukun ne denli işlevli, "haklı", uluslararası standartlarla uyumlu olup olmadığı konusu da bu yazıda ele alınmıyor.)

Eğer Türkiye'de "hak" bu denli köklü olmasaydı belki de hukuk daha rahat uygulanacaktı. Ama insanlarda bazı değerler, maalesef, çok köklüdür. Örneğin namus olayı ile karşı karşıya geldiğimizde toplum içinde neyin iyi/kötü, doğru/yanlış, namuslu/namussuz olduğu konusunda çok genel bir mutabakat var. Bunun sonucunda hukukun aciz kaldığını ve "cezaların" özelleştğini görüyoruz. Devlet-vatandaş ilişkilerinde de, özellikle devleti temsil edenlerin algısında, aynı biçimde, kemikleşmiş bir değerler ve doğrular ıskalasına bulunmakta. Birilerinin "olumsuz" olduğuna kanaat getirilirse işte o meşum laf gibi artık hukuk ve yasalar teferruat sayılabiliyor. Bu anlayışı yalnız yermek yerine, anlamakta yarar vardır.

Hak anlayışımız "haklı veya haksız insan" anlayışını da içerir. Doğru yolda olanla, yani bizim değerlerimizi paylaşanla, iyi olmayan tabii ki "kamuoyu vicdanında" çok farklı yerdedir. Bu noktada tam bir çıkmaz yaşanır. "Kötü insan" (yani öyle algılanan) hukuksal bir dayanak bularak "paçayı kurtaracaksa" toplum (ve hak sahibi insanlar) ne yapacak? İnsan yapısı ve dolayısıyla konjonktürel olan hukuka göre mi davranacak yoksa gönlünde taşıdığı "hak" anlayışına göre mi? Maalesef genellikle "hak" öne çıkmakta ve hukuk ihlalleri görülmektedir.

Bakan mevkiine yükselmiş birinin, bir sanığı, geçmişini hatırlatarak (hiçbir hukuksal sorun içermeyen geçmişine atıfla, kiminle evlenmiş, nelere inanmış diyerek) suçlamasını başka türlü açıklayamıyorum. Algılama biçimi şöyle olsa gerek: "Filanca kişi 'şunları' yapmıştır, bunlar (bana göre) hoş şeyler değildir, bu kişi doğru yolda değildir, dolayısıyla yanlış şeyler yapmasını ve suç işlemesini doğal hatta muhtemel saymalıyız. Cezaya müstahaktır." Başka türlü söylersek, hukuk anlayışı ile düşünmek için, geleneksel hak yerine, ancak eğitim yoluyla elde edilen hukuk anlayışına geçmek gerekmektedir. Aslında eğitim de yetmiyor, öğrenilenin içselleştirilmesi gerekiyor. Bu da kuşaklar birimiyle ölçülen bir zaman işidir.

Bazı Amerikan polis filmlerinde görürüz: Kahraman polis, masum bir kadını öldürmüş olan katili yakalar ama hâkim, polis evi ararken bunu arama izni olmadan yaptığından, yasal prosedür ihlali nedeniyle, davanın özüne bile girmeden katili salıverir. O da küstahça güler çıkıp gider. Bu gelişme Amerikalı seyircinin hak anlayışını bile tahrik eder. Ama bağına taş basıp durumu sineye çeker. (Bu, hukuk içselleştirilmiştir demektir.) Sonra bir şeyler olur kötü adam cezasını bulur ama işin bu yanı benim değil, film eleştirmenlerinin işidir. Benim demek istediğim, hak ile hukukun farklı şeyler olduğu ve şu an Türkiye'de hakkın başı çektiğidir.

Bu durumda, hukuktan yana olanlar ne yapsalar hak sahibi kimselerin karşısında zayıf

durumdadırlar. İnandırıcı olamıyorlar. Hatta hukuku savunanlar "özü" kaçırmış gibi algılanıyorlar; ya saf ya da şaibeli sayılıyorlar. "Kitabına uydurarak küstah katili kurtarmaya çalışıyorlarmış" gibi algılanıyorlar. En azından ben, hukuk kurallarını savunurken ve hukuksuzlukları eleştirirken birilerinin beni öyle algıladığı hissini taşıyorum. Hak anlayışının gücünü, geçerliliğini, yaygın baskısını hissediyor, yalnızlığımda kendimi aciz hissediyorum. Küstah katilin cezalandırılmasını tabii ki isterim, ama yasa koyucu hukuksal "şartları" belirlerken bunu, beni uzun vadede korumak için yapmış olduğunu bildiğimden, kahraman polisin ve hâkimin hukuka saygılı olmasını istiyorum. Hak ile hukuk anlayışlarımı birbirine karıştırmıyorum.

Bu yazı günceldir izlenimini veriyor olabilir. Ama değildir. Çok geniş toplumsal bir kesimi kapsayan ve çok yaygın bir zaman dilimini içeren bir durumu resmediyor. Doğal olarak her güncel olay bu geniş perspektifin içinde her zaman yeniden yerini bulabiliyor. Bu özel "hakkın" sık sık ortaya çıkması tesadüf değildir. Yasaları aşan toplumsal bir eğilimin sonucudur. Birileri hukuka öncelik vermekten haktan vazgeçmeyi anlıyorsa sorunlar kolay aşılmayacaktır demektir. Anlayacağınız, bu günlerde biraz karamsarım.